

УДК 316.776:811

DOI 10.31494/2412-9208-2020-1-1-401-407

DEVELOPMENT OF SKILLS OF FUTURE MARINE SPECIALISTS IN OVERCOMING BARRIERS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗИ УМІНЬ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Valentyna POZDNIAKOVA,

Валентина ПОЗДНЯКОВА,

senior lecturer

старший викладач

<https://orcid.org/0000-0002-1968-9915>

marpion7@gmail.com

Azov Maritime Institute National
University "Odessa Maritime
Academy"

Азовський морський інститут
Національного університету
"Одеська морська академія"

✉ 19, Chornomorska Str.

✉ вул. Чорноморська, 19

Mariupol, Donetsk region, 87517

м. Маріуполь, Донецька обл., 87517

Original manuscript received: February 01, 2020

Revised manuscript accepted: March 02, 2020

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of barriers in communication (in English) of cadets of higher educational establishment of marine profile. The author notes that a single classification of barriers does not exist as such, because every scientist, when studying a particular problem, notes that there is the presence of barriers in it. Depending on the situation, scientists identify specific barriers that are common to them as being an obstacle to a particular activity or actions.

The author of the article identifies barriers that arise in communication (including listening) such as: phonetic, semantic, stylistic, socio-cultural. One of the main causes of the phonetic barrier is the incorrect use of sounds (phonemes) in the speech activity, which can lead to misunderstanding and even misinterpretation of information on both sides as well. The semantic barrier is due to the fact that the participants of the communication use different meanings of words and the situation of their use. The stylistic barrier of understanding arises when the speaker's language style, the communication situation, the language style, the state of the listening person are inappropriate. The socio-cultural barrier of communication is related to differences of social, religious and other nature.

The author offers practical recommendations concerning ways of overcoming barriers of foreign language communication for future marine specialists. Overcoming the phonetic barrier requires constant listening – watching films, listening to audio books. To overcome the semantic and stylistic barrier, one should study situational variants of the use of words, especially ambiguous ones, and it is also worth familiarizing with the peculiarities of the use of words in different styles of speech. Overcoming the socio-cultural barrier can occur only if there is knowledge of not only the language but also the cultural peculiarities of the nation, customs and norms in verbal and non-verbal communication.

Keywords: communication, barrier overcoming, future marine specialist

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток світового комерційного мореплавства, сучасний стан української морської транспортної галузі обумовили суттєве підвищення вимог до підготовки її висококваліфікованих та конкурентоздатних фахівців. Сьогодні перед

зкладами вищої морської освіти постає проблема підвищення якості професійної англійської підготовки випускників до рівня міжнародних стандартів. Здійснення іншомовного спілкування фахівцями морської галузі залежить передусім від соціально-культурних і соціолінгвістичних знань, умінь і навичок, які б забезпечували входження особистості в інший соціум і сприяли її соціалізації в новому суспільстві.

На сьогодні існує гостра необхідність підготувати курсантів вищих морських навчальних закладів до спілкування іноземною мовою (англійською) в реальних життєвих ситуаціях, навчити їх самостійно отримувати нові знання з метою підвищення рівня власної професійної компетентності та конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

Проблемі вдосконалення підготовки фахівців морської галузі присвячено роботи О. Безбаха, О. Гуренкої, В. Давидова, М. Кулакової, О. Попової, С. Ситнік, М. Шермана, Т. Андреса (Т. Andres), Б. Джонсона (B. Jonson), Е. Ноубла (A. Noble), Д. Мелінга (D. Meling), А. Солтера (I. Salter); проблеми професійної спрямованості мовної підготовки судноводіїв розглядали С. Барсук, Н. Дорошкевич, В. Зикова, Ф. Кнудсен (F. Knudsen), В. Кудрявцева, О. Соловійова, В. Теніщева, В. Шорт (V. Short).

Відповідно хотілося б зазначити, що найбільш дослідженою є проблема комунікативних бар'єрів, але їх вивчення ґрунтується переважно на психологічних позиціях.

Теоретичний аналіз досліджень і публікацій показав, що комунікативні бар'єри вивчались переважно в міжособистісному спілкуванні. Розкрито поняття "комунікативний бар'єр" (Г. Андреева, З. Ноліу, М. Подимов, Л. Шихіревіч, С. Цуканова та ін.), виокремлено і охарактеризовано типи комунікативних бар'єрів (Г. Гібш, Б. Пардигін, М. Форверг) та чинники їх виникнення (А. Аронсон, В. Бенніс, Є. Залюбовська, К. Роджерс, В. Столін, Г. Шепард, М. Форверг та ін.). Умови подолання бар'єрів у педагогічному процесі розглядалися у роботах Т. Вербицької, І. Глазкової, Н. Яковлевої, Л. Ярославської.

Складно в межах однієї статті висвітлити всі наукові надбання з цієї проблеми, але потреба шукати шляхи подолання комунікативних бар'єрів у спілкуванні з іноземцями в умовах спільної діяльності є надзвичайно актуальною для курсантів вищих морських закладів освіти. Іншомовне спілкування майбутніх морських фахівців є невід'ємним компонентом професійної підготовки та становить собою комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливості ефективної взаємодії в процесі використання іноземної мови як засобу вирішення професійних завдань (Козак, 2001).

Вільне володіння мовою як іноземною передбачає досконале засвоєння загальноприйнятих чотирьох видів мовленнєвої діяльності: слухання (аудіювання), говоріння, читання, письма, але найчастіше майбутнім фахівцям морської галузі доведеться мати справу з розумінням на слух, тому в роботі ми будемо досліджувати бар'єри, що супроводжують процес аудіювання.

Мета дослідження полягає у визначенні основних бар'єрів

іншомовного спілкування, що виникають у майбутніх офіцерів морської галузі, причин виникнення та обґрунтування шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, аудіювання є видом мовленнєвої діяльності, що включає не тільки слухання, але й розуміння мовлення. Процес аудіювання починається зі сприймання мовлення, під час якого людина завдяки механізму внутрішнього промовляння перетворює звукові (а якщо вона спостерігає за співрозмовником, то й зорові) образи в артикуляційні. Від того, наскільки точною буде “внутрішня імітація”, залежить і майбутнє розуміння.

Доведено, один з найважливіших механізмів аудіювання – механізм оперативної пам'яті, який утримує у свідомості слухача сприйняті слова і словосполучення впродовж часу, необхідного йому для осмислення фрази чи завершеного фрагмента. Чим краще розвинена оперативна пам'ять, тим більший обсяг одиниці сприймання. Якщо ж інформація сприймається великими блоками, то на її опрацювання витрачається менше часу, і процес аудіювання стає успішнішим (Гаврилова, 2006).

Комунікативні бар'єри – це явища деформації комунікаційного процесу, що можуть приводити до неадекватних дій того, хто отримує інформацію. Змістовні та формальні характеристики повідомлення, виникнення на їх основі бар'єрів досліджує Л. Орбан-Лембрик:

1. *Бар'єр фонетичного взаєморозуміння.* Феномен фонетичного нерозуміння з'являється в результаті використання комунікатором невиразної швидкої мови або мовлення з великою кількістю звуків-паразитів.

Однією з основних причин виникнення означеного бар'єра (особливо при сприйманні іноземної мови) є слухання (аудіювання) як провідний структурний компонент мовних процесів. Некоректне використання звуків (фонем) у потоці мовлення може призвести до нерозуміння та навіть помилкової інтерпретації інформації з обох сторін. Наприклад, в англійській мові, як і в українській, є випадки, у яких слова відрізняються лише однією фонемою: *pen* (ручка) – *Ben* (чоловіче ім'я Бен); *cap* (капелюх) – *cab* (таксі) тощо. У темпі вільного мовлення часто плутають означені іменники: *Could you catch a cab?* (Ви не могли б піймати таксі?). *Could you catch a cap?* (Ви не могли б піймати капелюха?).

2. *Семантичний бар'єр розуміння.* Він пов'язаний з тим, що учасники спілкування використовують різні значення слів.

Причинами можуть бути: обмежений лексичний запас в одного зі співрозмовників; соціальні, культурні, психологічні, національні, релігійні, професійні, групові та інші відмінності; невідповідність між мовними засобами, що використовує комунікатор, і мовними ресурсами реципієнта; індивідуальні особливості реципієнта, передусім здатність оперувати мовою як засобом мислення. Під час використання іноземної мови, за визначенням Л. Орбан-Лембрик, “семантичний бар'єр полягає в різниці в системах значень партнерів по комунікації – тезаурусах” (Орлан-Лембрик, 2004).

Тезаурус – це множина семантичних одиниць із заданими в ній семантичними відношеннями, лінгвістичний словник мови. Різноманітність значень слів та ситуативність їх використання є трудностю, з якою стикаються

мовці в процесі використання іноземної мови.

Семантично некоректне використання слів можна проілюструвати такими прикладами: *He is keeping a stick in his hand* (Він утримує палку у руці). *He holds horses at the farm* (Він держить коней на фермі). Як відомо, значення дієслова “to keep” – утримувати у володінні, піклуватися, підтримувати. Дієслово “to hold” має інший семантичний відтінок – тримати (у руці), утримувати від падіння. Причиною цього феномена є “користування партнерами однаковими словами задля позначення різних речей, розбіжності між їх тезаурусами”, – зазначає Л. Орбан-Лембрик. Отже, використовуючи іноземну мову, слід ураховувати ситуативні шляхи використання слів згідно з традиціями цієї мови.

3. *Стилістичний бар'єр розуміння*. Він зазвичай виникає при невідповідності стилю мови того, хто говорить, ситуації спілкування, стилю мови, стану слухача.

4. *Логічний бар'єр розуміння* виникає в тих випадках, коли логіка міркування комунікатора або занадто складна для розуміння слухача, або здається йому неправильною чи суперечить його манері доказів.

5. *Соціально-культурний бар'єр розуміння* пов'язаний з відмінностями соціального, релігійного характеру тощо.

Не можна залишити поза увагою той факт, що нині з'явився новий науковий напрям, який отримав назву “соціальна психологія утрудненого спілкування”. Він сформувався в процесі взаємодії філософії, соціології, психології, етнографії, культурології. У широкому контексті ця галузь досліджує труднощі, бар'єри, конфлікти тощо. Йдеться про всі види і форми спілкування, які породжують деструктивні зміни в поведінці партнерів, припинення спілкування, зниження рівня усвідомлення труднощів у спілкуванні. Параметрами аналізу є ступінь, глибина, інтенсивність вираження труднощів (Ільїн, 2009).

Для реалізації мети нами було проведено дослідження, яке складалося з двох етапів: *діагностичного* щодо визначення перешкод у спілкуванні для курсантів третього року навчання факультету судноводіння Азовського морського інституту Національного університету “Одеська морська академія” з представниками британської судноплавної компанії BARK. LTD; *узагальнювально-пошукового* для встановлення шляхів подолання бар'єрів спілкування.

Слід зазначити, що всі курсанти, які беруть участь у дослідженні, мають досвід міжкультурної комунікації, спілкування з іноземцями під час проходження плавальної практики в складі змішаних екіпажів.

У ході дослідження проводилось опитування курсантів АМІ НУ “ОМА”, яке складалося з 7 запитань (*Do you prescind easily while listening? Do you pretend to listen attentively? Do you often interrupt your interlocutor? Is the speech is clear for you?* тощо), за результатами якого розроблено профілі слухачів мови.

Оброблена інформація щодо аудіювання іноземної (англійської) мови, отримана в ході діагностики та бесід з досліджуваними, дозволяє визначити основні причини нерозуміння іноземної мови курсантами: відволікання під

час розмови; слухання заради прояву ввічливості, а не з метою розуміння; спроба запам'ятовувати та перекладати окремі слова, а не всю інформацію під час спілкування; недостатній запас іноземної лексики.

Стилістичними бар'єрами є швидкий темп мовлення іноземців, надзвичайна емоційність, не зовсім звичний акцент (вимова слів не така, як у класичному варіанті мови, і тому сприймається важко), наявність великої кількості скорочень.

На наш погляд, важливо зазначити, що майже ніхто із курсантів не назвав серед труднощів індивідуальні бар'єри, такі, як сором'язливість, нерішучість, небажання йти на контакт. Це говорить про те, що курсанти комунікабельні та відкриті до спілкування.

Нами було визначено основні бар'єри, які виникають у спілкуванні іноземною мовою. Це, здебільшого, бар'єр фонетичного взаєморозуміння, семантичний, стилістичний, соціально-культурний.

На другому етапі дослідження ми впроваджували *шляхи вдосконалення комунікації, форми та методи подолання бар'єрів іншомовного спілкування*.

Для *подолання фонетичного бар'єра* необхідне постійне аудіювання – перегляд фільмів, прослуховування аудіокниг тощо. Слід також звернути увагу на ускладнення аудіювання – поступово переходити від адаптованих аудіокниг, у яких диктор навмисне говорить повільно й чітко, до перегляду фільмів, що містять оригінальну інтонацію та темп говоріння носіїв мови.

Тривале прослуховування різноманітних звукових сполучень формує вміння диференціювати їх між собою, розпізнавати, співвідносити з ним об'єкти та явища світу. Кінцева мета прослуховування – це розуміння мови навіть в умовах, коли вона звучить нечітко, коли з'являються незрозумілі, незнайомі сполучення.

Через складну систему англійської мови слід завжди покладатися на транскрипцію у словнику, навіть якщо правильний варіант вимови незнайомого слова є очевидним. Також важлива для аудіювання власна позиція слухача, його налаштованість на успіх, зацікавленість процесом, увага, вміння зосередитися саме на мові, а не на власних проблемах чи думках.

Для *подолання семантичного бар'єра* слід вивчити ситуативні варіанти вживання слів, особливо багатозначних, також варто ознайомитися з особливостями вживання слів у різних стилях мовлення (ділова англійська, розмовна тощо).

Ефективним способом навчитися вживати необхідні для певної ситуації слова, а також ставити їх у коректний порядок є читання книг в оригіналі та заучування сталих виразів. Саме твори художньої літератури зможуть надати приклади правильного вжитку слів, а також змусять читача мислити й аналізувати більше англійською мовою. Сталі вирази можуть не мати дослівних аналогів в українській мові, адже вони є продуктом ментальності носіїв англійської мови, тому їх краще запам'ятати.

Подолання соціально-культурного бар'єра може відбутися лише за наявності знань не тільки мови, а й культурних особливостей нації, звичаїв та норм у вербальній та особливо в невербальній комунікації.

Доведено, що значну роль в успішності роботи, спрямованої на покращення та розвиток аудіювання, відіграє провідний канал сприйняття інформації. Як відомо, аудіальний, зоровий, кінетичний та змішаний канали сприйняття тісно взаємодіють між собою, але кожному притаманний свій канал.

Візуалам бажано при сприйманні мови мати надрукований варіант повідомлення перед очима. Ті, хто краще сприймає матеріал, слухаючи інформацію та знаходячи потрібні відповіді в аудіо-повідомленнях, здебільшого без зображень, символів та інших допоміжних стратегій, як можна спостерігати, аудіювання не є найскладнішим видом іншомовної діяльності. При вивченні мови можна широко використовувати кінестетичні навички, тобто робити записи, викликати асоціації.

Обґрунтування та апробація шляхів подолання бар'єрів іншомовного спілкування, що супроводжують інші види мовленнєвої діяльності, зокрема говоріння, є перспективою подальшої наукової розвідки.

Література

1. Вікович Р. Методика навчання студентів мовних спеціальностей аудіювання англійських теленовін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Р. Вікович. – К., 2011. – 344 с.
2. Гаврилова А. Обучение аудированию иноязычной речи в условиях неязыкового вуза (на материале английского языка): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / А. Гаврилова. – СПб., 2006. – 182 с.
3. Ильин Е. Психология общения и межличностных отношений / Е. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
4. Касаткіна О. Корекційні елементи подолання порушень спілкування на заняттях англійської мови / О. Касаткіна // Наукові записки. Сер. Психологія і педагогіка. – Острог, 2004. – Вип. 5. – С. 107-117.
5. Козак С. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. Козак. Одеса, 2001. – 24 с.
6. Михина А. Методика формирования стратегий аудирования у студентов неязыкового вуза (английский язык): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / А. Михина. – Улан-Удэ, 2009. – 363 с.
7. Морозов Д. Обучение профессионально-ориентированному аудированию на основе совершенствования психологических механизмов речи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Д. Морозов. – Нижний Новгород, 2009. – 24 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Орбан-Лембрик. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
9. Щукина И. Методика построения многоуровневой модели обучению аудированию в системе профессиональной подготовки учителя иностранного языка: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / И. Щукина. – М., 2009. – 20 с.

References

1. Vikovych, R. (2011) *Metodyka navchannja studentiv movnyh specialnostej audijuvannja anglomovnyh telenovyn* [Methods of teaching students of language specialties in listening to English TV news]: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.02 – Kyiv [in Ukrainian]
2. Gavrylova, A. (2006) *Obuchenye audyrovanyju ynojazychnoj rechy v uslovyjah nejazikovogo vuza (na materiale anglyjskogo jazika)* [Learning listening to a foreign language in a non-linguistic (in English) university]: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.02 – St. Petersburg [in Russian]

3. Ilin, E. (2009). *Psikhologiya obshcheniya i mezhlchnostnykh otnosheniy* [Psychology of communication and interpersonal relations] – St. Petersburg [in Russian]
4. Kasatkina, O. (2004) *Korektsiyni elementy podolannya porushen spilkuvannya na zanyattyakh anhlyskoyi movy* [Corrective elements of overcoming communication disorders in English], Scientific notes – Psychology and Pedagogy (5), 107-117 [in Ukrainian]
5. Kozak, S. (2001) *Formuvannya inomovnoyi komunikativnoyi kompetentsiyi maybutnikh fakhivtsiv mors'koho flotu* [Development of foreign language competence of future maritime specialists]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.04 – Odessa [in Ukrainian]
6. Myhyna, A. (2009) *Metodyka formyrovannya strategiy audyrovannya u studentov nejazikovogo vuza (anglyjskyj jazik)* [Methodology for the formation of listening strategies in students of a non-linguistic university (English)]: dys. ... kandydata ped. nauk: 13.00.02. – Ulan-Ude [in Russian]
7. Morozov, D. (2009) *Obuchenye professyonalno-oryentirovannomu audyrovannya na osnove sovershenstvovannya psyhologicheskyykh mehanyzmov rechy* [Teaching professionally oriented listening based on improving the psychological mechanisms of speech]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.02 – N. Novgorod [in Russian]
8. Orban-Lembrick, L. (2004). *Sotsialna psykholohiya osobystosti i spilkuvannya* [Social psychology of personality and communication]. – Kyiv: Libid [in Ukrainian]
9. Shhukyna, Y. (2009) *Metodyka postroyeniya mnogourovnevoj modeli obuchenyya audyrovannya v systeme professyonalnoj podgotovky uchytelja ynostrannogo jazika* [The methodology for constructing a multi-level model for learning to listen in the vocational training system of a foreign language teacher]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.02 – Moscow [in Russian]

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі бар'єрів у спілкуванні іноземною (англійською) мовою курсантами вищого навчального закладу морського профілю. Авторка зазначає, що єдиної класифікації бар'єрів не існує як такої, оскільки кожен учений, вивчаючи ту або іншу проблему, відзначає в ній наявність бар'єрів. Залежно від ситуації вчені виділяють специфічні бар'єри, які загалом є перешкодою на шляху виконання певної діяльності або дії.

Авторка статті визначає бар'єри, які виникають у спілкуванні (зокрема розумінням на слух), а саме: фонетичний, семантичний, стилістичний, соціально-культурний. Однією з основних причин виникнення фонетичного бар'єра є некоректне використання звуків (фонем) у потоці мовлення, яке може призвести до нерозуміння та навіть помилкової інтерпретації інформації з обох сторін. Семантичний бар'єр пов'язаний з тим, що учасники спілкування використовують різні значення слів та ситуативність їх використання. Стилiстичний бар'єр розуміння виникає при невідповідності стилю мовця ситуації спілкування, стилю мови, стану слухача. Соціально-культурний бар'єр спілкування пов'язаний з відмінностями соціального, релігійного характеру тощо.

Авторка статті надає практичні рекомендації щодо шляхів подолання бар'єрів іншомовного спілкування в майбутніх фахівців морської галузі. Для подолання фонетичного бар'єра необхідне постійне аудіювання – перегляд фільмів, прослуховування аудіокниг. Для подолання семантичного та стилістичного бар'єрів слід вивчити ситуативні варіанти слів, особливо багатозначних, також варто ознайомитися з особливостями вживання слів у різних стилях мовлення. Подолання соціально-культурного бар'єра може відбутися лише за наявності знань не тільки мови, а й культурних особливостей нації, звичаїв та норм у вербальній та невербальній комунікації.

Ключові слова: комунікація, подолання бар'єрів, майбутній фахівець морської галузі.